

ИСКУССТВО ТААНУУ
ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ
ART STUDIES

Бообекова Т.

**ГУЛАЙЫМ КАНИМЕТОВА - КЫРГЫЗ ТЕАТР ИСКУССТВОСУНДАГЫ
«ЭНЕЛЕР ЖАН ДҮЙНӨСҮНҮН ИНЖЕНЕРИ»**

Бообекова Т.

**ГУЛАЙЫМ КАНИМЕТОВА - «ИНЖЕНЕР МАТЕРИНСКОГО МИРА»
КЫРГЫЗСКОГО ТЕАТРАЛЬНОГО ИСКУССТВА**

T. Boobekova

**GULAYIM KANIMETOVA – «ENGINEER OF THE MOTHER WORLD»
OF THE KYRGYZ THEATRICAL ART**

УДК: 7.03:821(575.2)

Театр – маданий эстетикалык жана көркөм-идеянын борбору. Ага адамдар көңүл ачуу үчүн гана эмес, жүрөгүнө жакын сезимди, көрсөтүүнүн түпкүрүндөгү акыл-ойду издеп, жан дүйнөсүн азыктандырышы үчүн келет. Бирок, театр өзүнөн өзү театр боло албайт. Театр таланттуу, мээнеткеч артисттери, мыкты режиссеру, адам тагдырынын кубулуштарын чагылдырган, таасын сөздүн чебери драматургдар болсо театр болот. Макалада ушундай чыныгы өнөр кумарына сугарылган өмүрүн театрсыз элестете албаган, сахна чебери адамдын жан дүйнөсүнүн инженери Кыргыз Республикасынын Эл артисти, театр искусствосунун өнүгүү тарыхына чоң салымы бар улуу актриса, Гулайым Каниметова тууралуу сөз болот. Актрисанын өмүрүн, чыгармачылык портретин талдап, ойногон ролдору менен тааныштырабыз. Актрисанын адамдык акыл-сезиминин бийиктигинен, ченемсиз эмоционалдуулугунан, сахнада жашай билгендигинен улам, жараткан образдары психологиялык чыңалууда жашашып, бир бүтүндүктү түзөт. Макалада театр искусствосунун мыйзамы – спектаклдин маңызы, адамдардын образы, актерлордун жан дүйнөсү аркылуу чагылдырылаары Гулайым Каниметованын ишмердиги аркылуу ачылат.

Негизги сөздөр: легендарлуу курс, сүңгүп кирүү, бүдөмүксүз, көркөм принцип, рух, түнөк, көркөм идея, сахна дыйканы, ой-мүдөө.

Театр – центр культурной эстетики и художественной мысли. Ему хочется не только развлекать людей, но и питать душевный мир в поисках душевных ощущений, глубинных точек зрения. Но театр сам по себе не может быть театром. Театр становится театром тогда, когда в нем талантливые, отзывчивые артисты, лучшие режис-

серы, драматурги, отражают явления человеческой судьбы. В статье речь идет о народной артистке Кыргызской Республики, великой актрисе, Гулайым Каниметовой, которая не может представить свою жизнь без театра, наполненного настоящей промышленной страстью, инженере сценического мира, внесшем большой вклад в историю развития театрального искусства. Мы анализируем жизнь актрисы, ее творческий портрет, знакомим с ее ролями. Образы, созданные актрисой в силу возвышенности человеческого разума, ненормативной эмоциональности, умения жить на сцене, живут в психологическом напряжении, создают целостность. В статье раскрывается закон театрального искусства – сущность спектакля, образы людей, душевный мир актеров.

Ключевые слова: легендарный курс, затухание, размытие, художественный принцип, дух, ночь, художественные идеи, сценический фермер, мышление.

The theater is the center of cultural aesthetics and artistic thought. He wants not only to entertain people, but also to nourish the spiritual world in search of spiritual sensations, deep points of view. But the theater itself cannot be a theater. The theater becomes a theater when talented, responsive artists, the best Directors, playwrights reflect the phenomena of human destiny. The article is about the people's artist of the Kyrgyz Republic, a great actress, Gulayim Kanimetova, who can not imagine her life without a theater filled with real industrial passion, an engineer of the stage world, who made a great contribution to the history of the development of theatrical art. We analyze the life of the actress, her creative portrait, and introduce her to her roles. Images created by the actress due to the elevation of the human mind, abnormal emotionality, ability to live on the stage, live in psychological tension, create integrity. The article reveals the law of theatrical art – the essence of the

performance, images of people, the spiritual world of actors.

Key words: *legendary course, attenuation, perception, artistic principle, spirit, night, artistic ideas, stage farmer, thinking.*

Гүлайым Каниметова 1949-жылы Ысык-Көл областынын Түп районуна караштуу Тасма айылында туулган. Атасы Каниметов Кызайбай 1941-42-жылдары Улуу Ата Мекендик согушта Москва менен Ленинград шаарын коргоодо, 2-группадагы майып болуп кайткан. Ата мекендик согуштун ардагери, КГБнын кызматкери болгон. Энеси Жүндүбаева Жийдекан 37 жыл мугалим болуп эмгектенип, эл агартуунун отличниги, «Баатыр эне» деген ардактуу баага татыган.

Бул үй-бүлө, ошол мезгилде коюлган сабатсыздыкты жоюу максаттагы иш-чаранын алкагында менен Хорогдогу Мургаб районуна караштуу Көнө-Коргон айылына барып иштешке туура келген. Беш жаштагы Гүлайым окууга бара баштаган. Ошол убактагы оорчулук мезгилде Гүлайымдын жана бир туугандарынын бел тутканы, энесинин алпештеген камкордугу, ыйык энелик мээрим болгон. Анын биринчи мугалими да өз энеси болуп, ал кишинин талапты катуу коюшу, тарбиясынын бышыктыгы, балдарына аракетчилдике, эмгекке, билимдүүлүккө туура багыт бергендиктин үзүрү бардык бир туугандарынын жогорку билимдүү болуусуна шарт түзгөн.

1965-жылы Каракол шаарындагы Киров орто мектебин аяктаган соң, Фрунзе шаарына келип, 16 жашында М.Күрөңкеев атындагы музыкалык окуу жайынын вокалдык бөлүмүндө окуйт. 1967-жылы Москва шаарындагы А.В.Луначарский атындагы театралдык окуу жайынын актёрдук бөлүмүнө тандоо туруна катышат. Сынак Республикалык деңгээлде өткөрүлүп, 100 кишиден 1 орунга татыктуу жаштар тандалышат. Сынактын чечүүчү – 3 турун өткөрүүгө, аталган окуу жайдын ректору М.Горбунов өзү келип катышып, 24 улан-кыздар иргелип алынат. Ошентип, Гүлайым Каниметова курсташтары: КР эл артисти Д.Байдөбөтов, КР эл артисти Н.Мамбетова, Ш.Шаршеев, КР эмгек сиңирген артисти Т.Аманов, КР эл артисти М.Токтобаев, Г.Сеитова, КР эл артисти Т.Сатаров, КР эмгек сиңирген артисти Ш.Супатаева, КР эл артисти Ш.Дүйшөнкулов, КР эл артисти Р.Асанов, КР эл артисти Т.Бообекова, Ж.Жаманбаева, А.Тажиев, КР эл артисти А.Абдыкалыков, КР эл артисти А.Назаркулова, А.Абдыкапаров, КР эл артисти Г.Ажыбекова, КР эл артисти Ж.Сыдыкбаева, Т.Раззаков, М.Курманалиева, КР эмгек сиңирген ишмери К.Калыковдор менен бирге 1972-жылы 25-августта Москва шаарына билим алуу үчүн жөнөп кетишкен.

Бул топ Москвадагы Мамлекеттик театралдык институттун, ГИТИСтин «Кыргыз студиясы» деп

аталган. Ал учур Союз мезгили болгондуктан, 16 союздук республикалардан, ар улуттун таланттуу уул-кыздарынан тандалып алынган топтор, ошол улуттун «студиясы» деп аталчу. Курстун жана «актерлук чеберчилик» сабагынын жетекчиси – СССРдин эл артисти, профессор, реалистик театр искусствосунун негиз салуучусу К.С. Станиславскийдин түздөн-түз окуучусу И.М. Раевский болгон. И.М. Раевский жетектеген мугалимдер түзүмүндө: чебер окутуучу, доцент Н.В. Чефранова, МХАТтын белгилүү актеру, РСФСРдин эмгек сиңирген артисти Л.Г. Топчиев, ГИТИСтин аспиранттары, И.М.Раевскийдин ассистенттери: Л.И. Домбрачева, В.Н. Наумовдор болушкан. Ошондой эле өз сабактарынын эң мыкты чеберлери: «Сахна кеби жана көркөм окуу» курсун – Н.А. Черкасова, «Бий, пластика» курсун – Т.Н. Кудашева, «Ыр» сабагын – А.Н. Колесников, ал эми «Сахна кыймылдары жана фехтование» курсун – А.В. Вербицкаялар окутушкан. Кыргыз Республикасынан барган бул - «Кыргыз студиясынын» жогорудагыдай профессионалдуу искусствосунун залкар чеберлеринин колунан билим, таалим-тарбия алышы, алардын келечекте кыргыз театр искусствосунун өсүп-өнүгүшүнө зор салым кошуп, ар биринин татыктуу кесип ээлеринен болууларына негиз түзгөн. 1967-1972-жылкы «Кыргыз студиясы» ГИТИСтин – даңазалуу ийгилик менен бүтүрүшкөндүктөн, ушул күнгө чейин «Легендарлуу курс» деп аталып келет. Ошол кайталангыс керемет учурду, чыгармачылык бийик деңгээлди, улуу актриса Гүлайым Каниметова, бирде кусалануу, бирде сыймыктануу менен эскерет. Ош областтык Обком партиясынын биринчи секретары Султан Ибраимовдун жеке демилгесинин негизинде жана маданият министри К.Кондуалованын чечими боюнча 1967-ж. тандалып, 1972-ж. октябрь айында алынып ГИТИСтен билим алып чыккан топ, Ош областтык кыргыз драм театрынын ачышкан. Г.Каниметова бала кезинен эле келечекте артист болуу мүдөөсү жөнүндө: «Мен түйшүкчүл, өтө бышык кыз элем. Ырдап-бийлегенди жакшы көрчүмүн. Бала күнүмдө апамдын бет боёктору менен ар ким болуп (кемпир, аял, кыз) боёнуп, апамдын чоң жоолугунан көшөгө жасап, бөбөктөрүмдү отургузуп алып, роль аткарып берээр элем. Мектептен кайсы чыгармаларды окусак, ошолорду аткарууга далалат кылчуумун. А кокус апам келатса, тез арада боёлгон бетимди жууп, көшөгө кылган жоолуктарды жанталаша чечип, өз ордуна коё салчуумун. Кийин актриса болуп иштеп калганда эжекемдин: - Сен артист болом деп, мен саанчы болом деп кыялданчу элем. Мына сен артист болдуң, а мен саанчы болдум. Экөөбүздүн тең ойлогон оюбуз ишке ашты, - дегени ар дайым эсимден кетпейт» - деп эскерет.

Ошентип, Гүлайым Каниметова бала кезинен

көксөгөн тилеги орундалып, «Ош областык Кыргыз драма театрынын артисти» деген даражалуу кесип ээси иретинде чыгармачылыктын не бир түйшүктүү жана сыймыктуу жолуна кадам таштайт. Ал өзүнүн артисттик кесибине, театрга кумар. Бул сапат болбосо, театрдын жашоосуна, түйшүгүнө туруштук берүү өтө кыйын. Актрисанын театр дүйнөсүнө болгон сүйүүсүнүн туруктуулугуна, анын адамдык жана жарандык турпатынын адепки башаты себепкер. Алар, актрисанын фронтовик, турмуштун ачуу-таттуусун башынан өткөргөн ата менен төрөлүп, 35 жыл мугалим болгон, он балалуу Баатыр энеден төрөлүп тарбия алып өскөнү өбөлгө болуп жаштайынан «жок менен барга» бышып, чыйрактыка, зээндүүлүккө, мээнеткечтикке үйрөткөн. Ал сахнада жараткан ар кыл образдары менен, кыргыз көрүүчүлөрүнүн көкүрөгүнөн өчпөс түнөк таап, чыгармачылык мүмкүнчүлүгүн улам кеңейтет. Анын трагедиялуу, драмалуу, баатырдык тарыхый багыттагы жана курч комедиялуу образдарына сереп алсак, актрисанын кылдат нюанстардын чебери экендиги байкалат. Актрисанын жарандык позициясы, кесипкөйлүк максаты – сахнада жараткан образы аркылуу көрүүчүлөргө жеткиликтүү деңгээлде, бир маанилүү ойду тартуулоо болуп саналат. Г.Каниметова кайсы образды жаратса да, анын актуалдуулугун ачып, көрүүчүлөргө жеткире билет. Аткарган ролдору, бирин-бири кайталабаган, өздөрүнө гана таандык мүнөздөрү бар образдар. Алар актрисанын органикасы, акыл-парасаты аркылуу жашап аткан адамдар.

Театрды сүйүп, ишке дилгирилген, токтоо мүнөз айым, өз табигый шыктуулугуна жооптуулукту, демилгелүүлүктү, тактыкты айкалыштырып, тынымсыз эмгектенүүнү адамдык руханий адатка айландырып өнүктүрөт. Актрисанын ушундай негиздеги чыгармачылык ишмердиги, актердук чеберчилиги менен залкар-залкар образдарды жаратты.

1972-ж. «Кыргыз студиясынын» бүтүрүүчүлөрү 5 дипломдук спектакль менен келишкен, Г.Каниметова бардыгында башкы ролдорду ойногон:

А. Чехов «Ак чардак» – Нина Заречная.

К. Симонов «Биздин шаардык жигит» – Варя.

М. Горький «Акыркылар» – Айым Соколова.

А. Дыйканбаев «Мүрөктүн суусу» – Жамал.

Ж.Б. Мольер «Дворяндыкты эңсеген көпөс» – Айым Журден.

Г. Каниметова фантазияга бай, көп кырдуу актриса. Ал бардык жанрда тең, «камырдан кыл сууругандай» маңызын чыгара эркин аткарат. Ош областык драм театрдагы айрым ролдорун алсак: Т.Абдумомунов «Эчкимге айтпа» – Чиймекаш, «Алдар көсө» - Сейдене, М.Ауэзов «Каракөз» – Каракөз, «Герастрат-

тын аты өчпөсүн» – Климентина, М.Горький «Түпкүрдө» – Настасья, Ч.Айтматов «Ак кеме» – кемпир жана «Фудзиямадагы кадыр түн» – Алмагүл, «Бетмебет» – Сейде, Б.Жакиев «Эртең жаңы жыл» – Тамара, Друце «Ыйыктын ыйыгы» – Мария ж.б. бир-бирине окшобогон, карама-каршы мүнөздөгү 60тан ашык образдарды жараткан.

Театр искусствосунун мыйзамы – спектаклдеги адамдардын образы актерлордун жан дүйнөсү аркылуу чагылдырылат. Спектаклдин адабият менен искусствонун башка түрлөрүнөн өзгөчөлөнгөн касиети, анын жандуулугунда. Артисттик өнөр үзгүлтүксүз кыймылдагы жандуу өнөр. «Эгер менин драматург экеним ырас болсо, анда ал үчүн мен баарынан мурда театрга милдеттүүмүн. Бул театр болбосо, андагы укмуштуулай чеберлер менен байланышып иштебеген болсом, анда менин ийгилигим деле болбойт болчу. Театр – адамды тереңдикке, кылдаттыкка, баамчылдыкка, баарынан да сахнада чындыкты айтууга үйрөтөт. Театр – жан дүйнөсү жарды адамды байытат. Театр – турмуштун сулуулугун, тереңдик жана ыраат берүүчү жай. Кимде ким театрга текеберлик кылып кол шилтесе, анда ал турмушту, сулуулукту сүйбөйт. Ал – адамдын эн жардысы, эң шордуусу» – деп айткан Т.Абдумомунов [1]. Т.Абдумомуновдун «Эч кимге айтпа» комедиясы 1974-жылы Ош кыргыз драма театрында коюлган. Спектаклди режиссер И.Рыскулов курч сатиралык планда, тынымсыз ритмде чечип, артисттерди жөнөкөй жана табигый деңгээлге жеткирип, ар бир образды психологиялык жактан так иштеген. Спектаклде Г.Каниметова Чиймекаштын ролун ойноп, каарманын көп кырдуу, элестүү кылып түзүп, дыкат эмгектенген. Артистка турмушту жүрөк менен сезе билип, сахнадагы атмосферага кирип ойноо манерасына жетишкен. Г.Каниметова Чиймекашты – мода менен кийинген, айлакер, жойпу, өзүнө адам тенебеген менменсинген аял – «ак чүчтөрдүн» образын курч, өтө таасын түзгөн.

Т.Абдумомуновдун дагы бир пьесасы, 1982-жылы Ош кыргыз драма театрынын репертуарын толуктаган. «Алдар көсө» спектаклин театрдын белгилүү режиссеру Б.Абдылдаев пластикалык пантомимо, ыр, бий, музыка, жонглер, фокус сыяктуу сырткы техникалык кыймыл-аракетти (ойноп туюнтуу принцибин) ички кубаттуулука (ичтен туюнтуу принцибине) айкалыштыра билип, спектаклди терең психологиялык багытта ачкан. «Укмуштуудай жүзү кара, амалкөй аял Сейдененин образын түзүүдө Кыргыз ССРнин эмгек сиңирген артисткасы Г.Каниметова чыгармачыл эргүү менен иштеп, өзүнчө бир оригиналдуулукка жетишкен. Г.Каниметова Сейдененин образындагы мүнөздүк бөтөнчөлүктөрүн көп кырдуу, чоң таа-

сирдүүлүктө ачып бергендиктен анын ар бир көрүнүшү залда жандануу жаратат» [2] - деп, театр сынчысы А.Сырымбетов.

Таланттуу актриса, Сейдене – «кара түйрүк аял» образы аркылуу жашоодогу тунук сүйүү сезиминин карама-каршы жагын, кумар кандырууга алмаштырган максатын зор чеберчиликте, сатиралык протеске жеткире ашкерелеген. Актриса ойноп туюнтуу принцибин кандай бийиктикте, тереңдикте жеткире билсе, бул ролдо сырттан, ойноп туюнтууну да ошондой эле бийиктикте жеткирген. Театр искусствосунун тарыхында бул эки принциптин эриш-аркак жүрүүсү кездешет, бирок бардык эле актерлор мындай чеберчиликте жете бербейт.

Эгер анын ампуасы тууралуу сөз кылсак, анын ар бир кейипкери ар башка чечилип, өзүнүн табигый сахналык ажары менен байытылып, анын ички жеке жан дүйнөсүнүн кеңирелигине үндөш болуп турат.

Жанрдык чектелүүлөргө каршы келген көркөм объекти – адам жана анын руханий дүйнөсү, социалдык табияты болуп эсептелген жанр, бул – драма жанры. Бул жанр, адабияттын жана искусствонун башка түрлөрүнө салыштырмалуу, адамдын руханий деңгээлин, жашоо-турмушун үзбөй, шуру тизгендей тизип чагылдыруу мүмкүнчүлүгүнө ээ эмес.

Драма жанрында драматургдун ой жүгүртүүсү жалаң адамдын өзү аркылуу берилет. Драматург жазган адамды жандандырып, так өзүндөй болуп жашап берүү милдети актерлорго жүктөлөт.

Г.Каниметованын чыгармачылык жолундагы орчундуу орунду ээлеген режиссердун бири – И.Рыскулов. Анткени, актрисанын 1972-1990-жылдардагы ойногон 65тей рольдорунун 16нын режиссеру И.Рыскулов болгон. Алып көрсөк: Б.Өмүралиев «Жаңырык» – Дарыйка, Т.Абдумомунов «Эч кимге айтпа» – Чиймекаш, А.С.Пушкин «Маленькие трагедии» – Цыганка, Ч.Айтматов «Ак кеме» – кемпир, Б.Жакиев «Эртең жаңы жыл» – Тамара, «Жолугушуу» – официантка, «Күттүргөн жаз да келээр» – Зейнеп, М.Горький «Түпкүрдө» – Настя, Горин «Герастраттын аты өчсүн» – Климентина, Б.Өмүралиев «Сел» – Башкарма, М.Байжиев «Байыркы жомок» – сур эчки, И.Сейталиев «Бегайым» – Бегайым, Ч.Айтматов «Фудзиямадагы кадыр түн» – Алмагүл, В.Шекспир «Ричард III» - Элизавета, М.Гапаров «Туздуу чөл» – Айганыш, В.Шекспир «Гамлет» – Гертруда.

«Искендер Рыскуловдун режиссурасына артисттер тарабынан мурдунан жетелеттирбеген чыгармачылык толук авторлоштук талап кылынат. Анын режиссурасында артист өз ролунун кожоюну, жаратуучу образынын толук автору. И.Рыскуловдун режиссурасы артисттерди мажбурлоо жолу менен образ жа-

раттырбайт, тек гана багыт берип, үзгүлтүксүз чыгармачылык процесс менен жашоону талап кылат» [3].

Ош областык Кыргыз драма театры деп оозанганыбызда көз алдыбызга дал ушундай деңгээлдеги бири-биринен кем калбаган, таланттуу артисттердин элеси тартылат. Алардын ар биринин өз шык дараметине, талантына, эмгектенүү аракетине жараша өзгөчөлүктөрү бар артисттер. Ошолордун катарында – Г.Каниметованын сахнада түзгөн образдарынын көркөм принцибин, шык табиятын адис – театр сынчылары, белгилүү драматургдар баалашып, иликтөөгө алышкан. Ушул туурасында белгилүү драматург, Эл баатыры Бексултан Жакиевдин оюна көз чаптырсак: «Ош областык Кыргыз драма театры Ак – Буурага көрк болсо, Г.Каниметова театрга көрк, театрдын чыгармачылык, эстетикалык жана этикалык максаты менен оюндун механизмдин жүргүзүп турган тетиктердин бир баалуу тетиги.

1976-жылы кыргыз театр искусствосунун жоон топ ишмерлери – драматургдар, белгилүү артисттер, режиссерлор, сынчылар Ош Кыргыз драма театрынын репертуарындагы спектакльдерин көрүп, эки күн талкууга алып, артисттеринин ой-пикирин укканбыз. Ошондо Г.Каниметованын чыгармачылык изденүү багытында айтып келип, рольдорду жеткире ачып берүүдө көбүнчө жалкоолук кылып коебуз дегени эсимде калыптыр. Анткени, ал өзүнө катуу талап коюп иштеген чыгармачыл адам эле» [4].

Гүлайымдын чеберчилиги менен жаралган залкар образдарынын катарын драматург Б.Жакиевдин 6 пьесасы да түзөт: «Эртең жаңы жыл» – Тамара, «Жолугушуу» – официантка, «Күттүргөн жаз да келээр» – Зейнеп, «Күлгөндүн билгени бар» – кыз, «Жүрөлүчү жүрөк оорутпай» – күлкүчү кемпир, «Үркүн» – нес аял.

«Драматургдун кейипкерлери күчтүү адамдар, алардын кан тамырында, акыл-эсинде мүрөктүн суусу сыңары агылып жаткан кубат бар. Ал – Үмүт. Албетте, аталган тема автордун ар бир драмасында ар башка милдетти аткарат. Ар бир пьесасынын драмалык ситуациясынын пайда болушуна теманын таасири да ар кыл» [5] - деп мүнөздөйт театр сынчысы Ж.Кулмамбетов.

Таланттуу актриса дагы эмгек жолун дал ушул тема менен басууга максат койгондуктан, улуу драматургдун автордук ой-мүдөөсүн терең кабылдап, образдарын өтө жеткиликтүү деңгээлде жаратып, күйөрмандардын алкышына арзыды.

Гүлайым – универсалдуу актриса. Ал бардык жанрда тең бирдей көркөмдүк касиеттеги образдарды чыгармачылык эргүү менен жаратат. Мисалы, М.Ауэзов «Каракөз» аттуу трагедиясы, режиссеру Е.Обаев.

Актриса махабатты коргоо, ашыктыктын эркиндигине жетип, сүйүү укугуна ээ болуу аракетин, Каракөздүн образында трагедиялуу маанай аркылуу көрсөтөт. Дегеле, актриса бири-бири менен тизгин талашып келаткан, ичтен туюнтуу (переживание – жашап берүү) жана ойноп туюнтуу (представление – ойноп берүү) принциптерин бирдей ийгилик менен пайдаланат. Анын универсалдуулугу дал ушунда. Мындай көрүнүштү И.Друцэнин «Ыйыктын ыйыгы» - койгон режиссеру Н.Шаршенбаевдин спектаклиндеги Мариянын образынан да көрүүгө болот. Бул спектакльдеги Гүлайым – Мария бүтүндөй ичтен туюнтуу принциби аркылуу жаратылган образ. Актриса Марияны руханий дүйнөсү өтө таза, назик, поэтикалык таптаза сезим менен жашаган аруу жан катары көрсөтөт. Эгер Каракөздө ташкындаган сүйүү кумары ээ-жаа бербей сыртгы көздөй атылса, Марияда ал сезим жүрөктүн түпкүрүн көздөй сүңгүйт. Эч жанга билдирбеген, ыйык таза сүйүү, эки образда тең «махабат бул руханийлүүлүк» деген тыянакты, актрисанын трактовкалары толук тастыктайт. Мария актрисанын чыгармачылык жолундагы эң мыкты көркөм жаралуу болуп, кыргыз театр сахнасындагы аялдардын образдарынын ичинен өзгөчө орунга таандык деп бааланган.

Г.Каниметова өтө эмоционалдуу актриса. Анын жараткан образдары айкын, күчтүү эмоционалдык чыңалуу менен жашап, кандайдыр бир бүтүндүктө түзөт. Актрисанын сахнадагы эмгектеринен улам аны «адамдын жан дүйнөсүнүн инженери» деп атоо ашыктык кылбайт.

«Өткөн жылы (1989) Н.Лесковдун «Мцен аймагындагы Макбет айымы» повести боюнча Ош кыргыз драма театры спектакль чыгарды. Баш каарман Катерина Измайлованын татаал табиятын, адамдык наркын, түр дүйнөсүн урунтуу ачкандыгы үчүн Гүлайым Каниметовага быйыл Муратбек Рыскулов атындагы сыйлык ыйгарылды. Мен зор ынтаа менен, көрүүчү катары, Каниметова жараткан аялдын жан дүйнөсүндөгү ар бир кыймылын, көз крашын ээрчип жүрүп аралаштым. Г.Каниметова түзгөн Катерина Измайлованын образы калыстар топту да, көрөгөч сынчыларды да, көрүүчүлөрдү да бирдей тартат жана ишендирет деген ойдомун» [6] - дейт абройлуу театр сынчысы, журналист, профессор С.Асанбеков.

Белгилүү чех режиссеру Отгамар крейчтен театр жана актердук өнөр жөнүндө пикир сураганда: «Мазмун, маани, адамдын руханий жашоосу, эмоция менен сезимталдык – булар бардык көрүүчүлөрдү баш коштура да, ишендире да алат. Актер – каарман өзүн унутуш керек, – мына ушунусу менен актердук кесип өлчөөсүз татаал» – деген экен.

Ушул мүнөздөмө, актрисанын сахнада өзүн унутуп ойноосуна төп келет. Театр адамы сахнада өзүн артист катары сезбей, аткарып жаткан ролуна сүңгүп киргенде гана мыкты роль жаралаары бышык. Мындай сапатка Г.Каниметова ээ. Андай болбогондо өтө трагедиялуу, оор, кайраты менен адам танданткан Таңгабийкени, аял жана эл башчысы катары, эркек көтөрө алгыс жүктү көтөргөн Курманжан Датканы, энелер темасынын туу чокусу болгон Толгонай энени ийине жеткире жаратат беле деген ой келет. Гүлайым ар кыл энелердин образын жаратты. Ошолордун ичинен эң көлөмдүүсү, Башкыр акыны жана драматургу, Социалдык эмгектин Баатыры, СССРдин Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты, Мустай Каримдин «Ай тутулган түндө» трагедиясындагы Таңгабийкенин образы (2002). Актриса бул образ аркылуу Таңгабийкенин үрп-адаттын, ата-бабадан калган каада-салттын кулу экенин, кайраттуу эл башчысы болгонуна карабай, ал эне экенин баса белгилеп, образын мыкты ачып берген. 2000-жылы Ош 3000 жылдык салтанаттуу майрамына арналган Төлөгөн Касымбеков, К.Сактанводун «Курманжан Датка» спектаклинде Курманжан Датканын ролун аткарды. Бул спектакль боюнча Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмер, акын-котормочу Эрнис Турсунов мындай дейт:

«Курманжан – биринчиден, тарыхый инсан, экинчиден, чыгарманын башкы каарманы, үчүнчүдөн, аял затынан чыккан өкүлү катары кайсы жылдары болбосун илимдеби, адабияттабы, тарыхтабы өз орду, баасы бар. Ошону Г.Каниметованын аткаргандыгына сөз жок. Актриса Курманжан Датканы апогейине жеткирип ойноду, ага көпчүлүгү ыраазы болду» [7].

Ар бир жаралган образдардын көркөм касиети – турмуштук чындыкты көнүмүш ыкмалар аркылуу эмес, жаңыча ой жүгүртүү аркылуу чагылдыра билүү – учурдун шартын, өңү-түсүн жеткирүү талабы, актерлордун милдети.

XX кылымдын эң көрүнүктүү калемгеринин бири, немец драматургу Б.Брехтин «Өлөрман эне жана анын балдары» притчасы 2015-ж. Т.Абдумомунов атындагы Кыргыз Улуттук академиялык драма театрына коюлду. Б.Брехтин чыгармачылыгын өздөштүрүш оңой-олтоң иш эмес. Драматургдун пьесалары саясий-идеялык жактан бүдөмүгү жок тактыкты талап кылып, советтик актердук мектептин табиятына карама-каршы рухта болгондугу менен татаал. Өлөрман эненин ролун Г.Каниметова жеткиликтүү кылып ойноду.

Г.Каниметованын чет элдик классикалык рольдору: Гертруда – В.Шекспирдин «Отелло» спектак-

линде, Климента – Горин «Герастраттын аты өчпөсүн», Елизавета – В.Шекспир «Ричард III», эне – Брехт «Өлөрман эне», Клара Цаханесян – Ф.Дюренматт «Картаң айымдын визити».

Актриса аял затына таандык асыл, назик сапаттарды кылдаттык менен терең лирикалуу – драмалуу тондо ача билет. Ал өзү да табиятынан кайраттуу, эч нерседен кайра тартпас эрктүү, көк жалдыгы бар, ички кубаты күчтүү инсан болгондуктан, бул образдары кыргыз көрүүчүлөрүнүн жүрөгүнөн чыныгы түнөк таба алды. 2008-жыл Президенттин жарлыгы боюнча «Ч.Айтматовдун жылы» деп жарыяланган. Бул жылга республикабыздын жалпы коомчулугу менен бирге Арсен Умуралиев атындагы Бишкек шаардык драма театры, улуу жазуучунун «Саманчынын жолу» чыгармасынын негизинде коюлган «Эсимде» моно-спектакли менен, Ысык-Көлдө өткөн Республикалык үчүнчү театр фестивалында «Жылдын эң мыкты оюну» номинациясына Г.Каниметова Толгонайдын ролу менен «Аялдардын мыкты ролу үчүн» номинациясына татыктуу болду. Ал эми Бишкекте өткөн «АРТ-ОРДО» эл аралык театр фестивалынын баш байгесинин (Гран-при) жеңүүчүсү деп табылды. Бишкек шаардык театрынын директору Айгүл Умуралиева мындай дейт: «Бул «Эсимде» спектаклин инценировка кылган соң, режиссер Б.Парманов Толгонайдын образына дароо Г.Каниметованы чакырган. Анткени, бул образ жөнөкөй образ эмес. Биздин театрдагы (БШДТ) артисткалар али мындай образды жаратууга жетиле элек эле. Г.Каниметова мыкты актердук чеберчилиги аркылуу, бул спектакль менен театрда көптөгөн сыйлыктарды алып келди» [8].

Гүлайым чыгармачылык адам катары гана эмес, үй-бүлөдө сүйүктүү жар, мээримдүү эне.

Анын түгөйү Маданияттын мыкты кызматкери, КР ардак грамотасынын ээси Өмүрбек Токтокожоев театр кызматкери болуу менен бирге актрисанын кыйынчылыктарында жөлөгү, кубанычында тиреги.

Уулу Асхад актрисанын жашоосунун маңызы. Актриса өзүнүн аздектеген ушул кичине мамлекетинин сыймыгы.

КР Эл артисти Г.Каниметованын эмгек жолуна сереп салсак:

1972-1992-жж. Ош облусттук С.Ибраимов атындагы кыргыз драма театрында, «Сахна чебери».

1992-1994-жж. Ш.Термечиков атындагы Чүй облусттук драма театрда – актриса, «Сахна чебери».

1994-2019-жж. Т.Абдумомунов атындагы Кыргыз Улуттук Академиялык драма театрда актриса, «Сахна чебери».

2007-2019-жж. А.Умуралиев атындагы Бишкек шаардык драма театрда актриса.

1996-жылдан бери КУАДТнын алдындагы театрдык окуу жайда улуу окутуучу болуп эмгектенет.

Г.Каниметованын үзгүлтүксүз чыгармачылык эмгек жолу 52 жыл. Ушул жылдардагы үзүрлүү эмгектери жогору бааланып, алган сыйлыктары:

1978-ж. «Кыргыз ССРинин эмгек сиңирген артисткасы» Ардак наамы ыйгарылган.

1989-ж. Муратбек Рыскулов атындагы эл аралык сыйлыктын ээси.

1991-ж. «Кыргыз Республикасынын Эл артисти» Ардак наамы ыйгарылган.

1995-ж. «Манас – 1000» медалы менен сыйланган.

2000-ж. «Кыргыз Республикасынын Ардак грамотасы» ыйгарылган.

2002-ж. Кыргыз Республикасынын Токтогул атындагы Мамлекеттик сыйлыктын ээси.

2008-ж. Чыңгыз Айтматов атындагы сыйлыктын ээси.

2012-ж. Даркүл Күйүкөва атындагы сыйлыктын ээси.

Мамлекеттик, шаардык райондук башкармалыктардын «Ардак грамоталары» менен сыйланган.

2018-ж. Ысык-көл обласынын ардактуу атуулу жана Түп районунун ардактуу атуулу деп таанылган күбөлүк беришкен.

Чебер окутуучу, КР эл артисти, улуу актриса 70 жаш курака келип, өзүнүн чыгармачылык өмүр жолунда кайталангыс ай-жаркын образдардын галереясын түзүп, «Сахнанын залкар чебери» катары, дагы да чыгармачылыгын толуктоо мүмкүнчүлүгүнө ээ. Актердун өмүрүнүн максаты: коом жана андагы адамдардын сүйүүсү, кубанычы, жан дүйнө дарты, оймүдөөсү менен бир бүтүмдө – сахнада жашоо. КР эл артисти Г.Каниметова дал ушундай өмүр сүрүүнү тандаган инсан.

Адабияттар:

1. Сырымбетов А. Абдумомунов жана театр. - Б.: «Кут-Бер», 2017. - 212-б. 85-93-бб.
2. Кулмамбетов Ж. «Театр дүйнөсүндө». Шык ажары; Театроведдин көзү менен; театр сынчысынын күндөлүгү. - Ф.: «Кыргызстан», 1987. - 168-б. 6,39,40-бб.
3. Жакиев Б. «Кыргызстан аялдары» журналы, 4/86, 1976.
4. Асанбеков С. «Кыргызстан адабияты» гезити, 20-апрель, 1989.
5. Турсунов Э. «Кыргыз Туусу», 19-октябрь, 2000.
6. Умуралиева А. «Аргументы и факты» гезити, 2011.